

Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Львівська обласна універсальна
наукова бібліотека»

ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ ЛЬВОВА

Іванна БЛАЖКЕВИЧ. Наталія КОБРИНСЬКА

Софія КОВАЛЕВСЬКА

Єлизавета МИЛОРАДОВИЧ. Марія МУНДЯК

Посібник

Львів – 2020

УДК 025.12(477.83-25)ЛОУНБ

Ж 66

Жіноче обличчя Львова. Іванна Блажкевич. Наталія Кобринська. Софія Ковалевська. Єлизавета Милорадович. Марія Мундяк [Текст] : посібник / упоряд. О. Вахула; ред. Д. Дигас; наук. ред. І. Лешнівська; ЛОУНБ. – Львів, 2020. – 24 с.

Упорядник *О. Вахула*

Редактор *Д. Дигас*

Науковий редактор *І. Лешнівська*

Комп'ютерний набір, верстка, макетування: *О. Вахула, Д. Дигас*

Обкладинка *С. Дикий*

Авторський колектив: **О. Вахула, О. Горак, О. Летунова, Л. Цюцюра,**

Видання здійснене в рамках проєкту «Жіночі імена у вулицях Львова» громадських організацій «Жіночий вибір України», «Центр „Жіночі перспективи”».

© ЛОУНБ, 2020

© ВЧЗ, 2020

Іванна БЛАЖКЕВИЧ, **ЖІНКА, НЕУГОДНА ЖОДНІЙ ВЛАДІ**

*Допоможи, Боже, дожити хвилини,
Коли на Вкраїну знов воля прилине;
Коли кінець прийде наших терпінь, мук;
Коли порвемо кайдани із рук.
І скинувши з себе ворожу кормигу,
У вільних народів запишемось книгу.*

Іванна БЛАЖКЕВИЧ

Іванна Блажкевич – українська дитяча письменниця, громадська діячка, просвітниця – народилася 9 жовтня 1886 р. у селі Денисові (нині – Козівський район Тернопільської області) у родині вчителя Омеляна Бородієвича і Марії зі Щепановських. Після закінчення місцевої народної і Тернопільської виділової шкіл екстерном склала іспити за Львівську учительську семінарію й отримала учительський диплом. З 1904 року учительувала у селі Суботові, а з 1914 – у селі Залукві біля Галича. У 1920-1921 рр. працювала у школі ім. М. Шашкевича у м. Станіславові, а з 1923 року і до смерті – у рідному Денисові.

Літературну діяльність І. Блажкевич розпочала у 1907 році. Її перші віршовані твори «Грудка на могилу Марка Каганця» (1908), «Жертвам сваволі» (1909), «Над свіжою могилою» (1910) були присвячені класовій нерівності. З 1920 року через відсутність відповідної літератури українською мовою почала писати дитячі вірші та оповідання, адже навчання і виховання у тогочасних садочках і школах велося виключно польською. Окремими виданнями побачили світ її віршовані п'єси, збірки поезій та

оповідань для дітей: «Св. Миколай у 1920 році» (1920), «Тарас у дядка» (1923), «Діло в честь Тараса», «Вертеп» (1924), «Мила книжечка» (1928), «Пушистий король» (1929), «В мамин день» (1931), «Івась-характерник» (1936), «Оповідання» (1937), «Подoliaночка» (1958), «Прилетів лелека» (1971), «Хто посіяв промінь?» (1976). Книжечка «Прилетів лелека» стала улюбленою для багатьох поколінь дітей. До неї увійшли вірші, казочки та оповідання, які прищеплювали маленьким читачам почуття любові до рідного краю, поваги до матері, до всього живого, вчили любити книгу і шанувати працю. У 1986 р., вже після смерті письменниці, вийшла її книжка «Ластівочка».

І. Блажкевич написала також спогади про І. Франка, О. Кобилянську, В. Стефаника, В. Гнатюка, з якими була особисто знайома. Особливо теплими і щирими були її взаємини з Ольгою Кобилянською, про що свідчить листування між письменницями. Іванна вважала себе духовною донькою Кобилянської. Також підтримувала дружні стосунки з Іриною Вільде, яка й спонукала її до написання спогадів. Письменниця видала низку книжок на педагогічні («Дитячий садок на селі в часи літніх робіт», 1930; «Культурна людина. Про те, як мають жити між собою чоловік і жінка, батьки і діти та брати і сестри», 1930, 1934) та морально-виховні теми. Її перу належать численні праці з економіки, садівництва і кролівництва. У 1963 році І. Блажкевич була прийнята до Спілки письменників України.

Іванна Блажкевич займалася і громадською роботою: очолювала «Кружок українських дівчат» (1905-1911), під час польської окупації – «Товариство охорони дітей і опіки над молоддю»; організувала пластовий гурток «Стрипа», у 1925 році – спортивне товариство «Луг», а згодом «Каменярь», в яких сільська молодь, крім спорту, займалася самоосвітою, створювала читальні та осередки «Просвіти». У селі Денисові вона організувала відділ Союзу українок, після ліквідації його польською владою постала «Жіноча громада». Завдяки вчительці у селі велися курси крою і шиття, куховарства і вирощування квітів, гуртки художньої самодіяльності, а на час жнив

відкривалися дитячі садки. Вагомий вклад вона зробила і у розвиток кооперативного руху: у рідному селі вела споживчу кооперацію, організувала районну молочарню, була директоркою курсів для сільських кооператорів. А з 1936 року Іванна Блажкевич працювала директором повітового союзу кооперативів у Тернополі, брала активну участь в Українській соціалістично-радикальній партії. У радянський період у рідному селі створила краєзнавчий музей.

Вірним супутником і однодумцем письменниці став учитель із сусіднього села Купчинці Іван Блажкевич, за якого вона вийшла заміж у 1911 році. Подружжя відіграло важливу роль у ліквідації неписьменності та пробудженні національної свідомості у простих людей по галицьких селах. За патріотизм, активну діяльність задля українського народу вони не раз зазнавали переслідувань з боку і австрійської, і польської влади. У серпні 1914 р. чоловіка мобілізували на війну до австрійської армії, а згодом він потрапив у російський полон, з якого повернувся аж у 1921 році. У Блажкевичів народилося п'ятеро дітей. У 1928 р. дві маленькі донечки загинули від рук польських шовіністів – так помстилися їхній матері за любов до України. У листопаді 1938 року польські жандарми покарали Іванну 120 бичками, завдавши травм, після яких вона залишилася інвалідом на все життя.

Зростаючи у родині українського вчителя-патріота, формуючись під впливом свого батька та місцевого священника О. Вітошинського, які були справжніми будителями національної свідомості, Іванна Блажкевич через усе своє життя пронесла любов до української землі, свого народу і рідної мови. Жодні життєві негаразди, переслідування та втрати не похитнули її і не зламали.

Вона померла 1 березня 1977 року у своєму рідному селі, на цвинтарі якого знайшла вічний спочинок.

*Леся ЦЮЦЮРА,
бібліотекар відділу читального залу*

Іменем письменниці названо одну з вулиць Львова, яка знаходиться на Левандівці (Залізничний район) і з'єднує вулиці Калнишевського та Суботівську, проходить паралельно до вулиці Роксолани. З 1957 до 1993 року вона називалася Прокатна. Забудова вулиці – двоповерховий конструктивізм 1930-х років, чотири- та дев'ятиповерховий конструктивізм 1970-х років. Під № 14 розміщується Львівське міжрегіональне вище професійне училище залізничного транспорту. Поруч, у будинку № 12а, розташована Львівська філія Дніпровського національного університету залізничного транспорту.

ЛІТЕРАТУРА

Прилетів лелека [Текст] : вірші та оповідання / Іванна Блажкевич. – Київ, 1971. – 51 с.

Спогади [Текст] / Іванна Блажкевич // Дзвін. – 1991. – № 5. – С. 117-129; № 6. – С. 136-147.

* * *

Бородієвич І. Денисів [Текст] : [про Іванну Блажкевич та її село] / Іван Бородієвич // Шляхами Золотого Поділля: регіон. збірник Тернопільщини / ред.: В. Лев [та ін.]. – Філядельфія, 1970. – Т. II. – С. 239-259. – (НТШ; т. XXI).

Вознюк В. Духовна донька Ольги Кобилянської [Текст] / Володимир Вознюк // Дзвін. – 2007. – № 1. – С. 125-131.

Лучук В. Даруючи радість наймолодшим [Текст] / Володимир Лучук // Дніпро. – 1973. – № 2. – С. 155-156.

Савак Б. Іванна Блажкевич [Текст] / Богдан Савак // Слово Просвіти. – 2016. – 13-19 жовт. – С. 10.

Сенатович О. Жінка, неугодна жодній владі: коротке слово про письменницю і громадську діячку Іванну Блажкевич [Текст] / Оксана Сенатович // Дзвін. – 1991. – № 5. – С. 117-119.

Т. В. Іванна Блажкевич [Текст] / Т. В. // Український календар. – 1986. – С. 136-137.

Чопик Д. Іванна Блажкевич (1886-1977) [Текст] / Дмитро Чопик // Шляхами Золотого Поділля: регіон. істор.-мемуар. збірник / редкол.: Р. Миколаєвич [та ін.]. – Філядельфія, 1983. – Т. III: Тернопільщина і Скалатщина. – С. 608-610. – (НТШ; т. XXXV).

* * *

Лемко І. 1243 вулиці Львова (1939-2009) [Текст] / І. Лемко, В. Михалик, Г. Бегляров. – Львів, 2009. – 528 с. – Зі змісту: [Про вулицю І. Блажкевич]. – С. 391.

Наталія КОБРИНСЬКА – **ПІОНЕРКА УКРАЇНСЬКОГО ФЕМІНІЗМУ**

Європейські революції 1848–1849 рр. дали неабиякий поштовх повсюдному розвитку жіночого руху. Ера нових економічних відносин породила розвиток сміливих ідей і в інших царинах життя. У Європі говорили про соціалізм, жваво дискутували «жіноче питання». Клара Цеткін, засновниця «інтернаціонального жіночого свята», стверджувала, що жінок пригноблює капіталістична система, а соціалізм дозволить їм кардинально змінити своє становище. З нею сміливо полемізувала піонерка українського жіночого руху Наталія Кобринська, яка стверджувала, що соціалізм у жодному разі не вирішить жіночого питання, а навпаки – поглибить проблему. Кобринська була переконана, що жіноче питання може вирішитися позитивно тільки через національне самоусвідомлення та ґрунтовну

освіту: вільна жінка – передусім свідома жінка. Час довів, що Клара Цеткін помилялася, а Наталія Кобринська мала цілковиту рацію.

Своєю громадською працею Наталія Кобринська відкрила нове джерело культурних цінностей для свого народу, закликала галицьке жіноцтво скинути з себе кайдани темряви, економічної залежності, морального гноблення, сміливо йти до знання, духовної та економічної свободи, і на цьому шляху проявити всі свої приспані творчі сили та віддати їх на добро свого народу. Як і кожній піонерці, Наталії Кобринській довелося пережити чимало розчарувань, подолати великі перешкоди, переслідування від тих людей, на яких вона могла б розраховувати як на помічників. Але вона все пододала і перемогла, а наслідком стало те, що українське жіноцтво в Галичині було визнане як одне з найбільш прогресивних.

Наталія Кобринська (дівоче – Озаркевич) народилася 8 червня 1855 року в селі Белелуя Снятинського повіту на Станіславщині. Ніхто зі священницької родини Озаркевичів не міг подумати, що симпатична дівчинка виросте «підбурювачем спокою», а свої надто сміливі як на той час ідеї втілюватиме в життя не тільки як письменниця, а й як громадський діяч. Ще юною Наталія побачила суперечність навіть у християнських книгах: жінка чомусь повинна була коритися чоловікові.

Вийшовши заміж за Теофіла Кобринського, священника, диригента, фольклориста та громадського діяча, Наталія переїхала до Снятина. Молоде подружжя було далеке від тих банальних шлюбів, в яких індивідуальність, розум, талант і покликання жінки приносилося в жертву «задимленому вівтареві кухонної плити». Кобринська вважала жіночу працю непродуктивною, марною тратою часу на дрібниці. Вона відчувала потребу в «реформі жіночого газдівства», і почала з себе, запровадивши деякі зміни в господарюванні.

Найближче оточення не розуміло її, вважаючи дивачкою та смішною. Лише чоловік був тим єдиним сердечним приятелем, який умів вислухати, зрозуміти напрям її думок і планів, розрадити і потішити. Це він, знаючи зацікавлення своєї дружини, подарував їй книгу «Про неволю жінок» Штуарта Мілля, ознайомлення з якою

додало їй впевненості й сили. *«Штуарт Міль запанував над усіма моїми думками, і я загадала, навіть зачала разом з чоловіком переводити все його діло на руське. Захотінка переводить Штуарта Мілля на руське була також важною ознакою в моїх думках»*, – писала вона.

У 1882 році Теофіл Кобринський помер. Зламана нещастям і сердечною розпукою, молода вдова переїхала до батьків у Болехів. *«Крім пекучого болю, нічого більше не відчувала, і, крім мого нещастя, нічо мене більше не обходило»*, – писала Кобринська в автобіографії. Щоб якось втішити доньку, Озаркевич вирішив узяти її зі собою до Відня. Тут вона познайомилася з О. Терлецьким і В. Полянським, які підтримали її морально і заохотили до літературної праці. Після поїздки Кобринська повернулася вже з певним планом, ясною метою життя: піднести жіноцтво до розуміння своєї людської вартості, вказати шлях, щоб стати корисним членом суспільства. Вона розуміла, що власними зусиллями їй важко буде досягнути задумане, тому намагалася об'єднати жінок. Так, 1884 р. у Станіславі вона організувала Товариство руських жінок. Члени цього товариства виступали з лекціями про сучасне становище жінки в Україні та феміністичний рух Європи, дбали про піднесення свідомості українок. Програма товариства задовольняла не всіх. Чвари і претензії деяких членів, що намагалися зробити його філантропічним, змусили Кобринську вийти з нього, та не змусили залишити боротьбу за рівноправність жінки.

Кобринська задумала видати літературний альманах, в якому б друкувалися жінки всієї України. За допомогою Івана Франка та Олени Пчілки до участі в альманасі вдалося залучити 17 авторок Галичини та Великої України: Ганну Барвінок, Олену Грицай, Дніпрову Чайку, Уляну Кравченко, Софію Окуневську, Анну Павлик, Клементину Попович, Михайлину Рошкевич, Людмилу Старицьку, Лесю Українку, Ольгу Франко та ін. Це була перша солідна антологія літературних праць українських жінок, упорядкована Наталією Кобринською та Оленою Пчілкою, редагована Іваном Франком, що вийшла друком у 1887 р. під назвою «Перший вінок». Вихід цього

збірника зазнав критики з боку різних політичних і культурних угруповань, зокрема радикалів. Одна з причин – поєднання ідей фемінізму та соціалізму. Кобринська захищала альманах від занадто суворої критики, що з'явилася в часописі «Зоря». Вона писала: *«Історичну вартість жіночого альманаху складають, по моїй думці, не поодинокі його праці, але той факт, виявлений цілим його складом, що жіноцтво наше на цілیم просторі широкої Русі-України почулося до свого існування народного, що інтелігентна жінка наша почулася рівночасно і русинкою, і чоловіком, упірнулася о свої права національні і громадські – факт радісний з погляду суспільного і історичного. Підняти себе, свій народ й громадські права і обов'язки – це ж не заслуга, а обов'язок усякої розумної людини».*

Зважаючи на обставини, своєрідну «нестачу кисню», Кобринська виїхала на цілий рік до Швейцарії, де слухала лекції в університеті. Тут познайомилася з Михайлом Драгомановим та видатним істориком Болеславом Лімановським. Після повернення в Болехів Наталія продовжила громадську діяльність, організувала збір підписів за право жінок навчатися в гімназіях та університетах. До Галицького сейму запропонувала низку вимог і пропозицій щодо захисту прав селян. У 1893-1896 рр. Кобринська займалася видавничою справою. Її видавництво «Жіноча бібліотека» випустило у світ три книги альманаху «Наша доля». Ця незвичайна для того часу подія була високо оцінена Лесею Українкою.

У Болехові Кобринська писала небагато. Тішило серце спілкування з місцевою молоддю. Письменниця, яка вміла і любила спілкуватися, багатьох переконала, що неволя і темнота шкідливі не тільки для самих жінок, а й для цілого народу. Маючи таких достойних соратниць, як Леся Українка та Ольга Кобилянська, Наталія Кобринська не шкодувала сил на ниві боротьби за жіночу свободу.

80-90-ті роки ХІХ століття – найбільш плідний період в письменницькій діяльності Кобринської. На цей час припало написання нею оповідань «Дух часу», «Задля кусника хліба», «Янова», «Виборець», «Жидівська дитина», «Liebesahung»

(«Передчуття кохання»), повістей «Перша вчителька», «Ядзя і Катруся» та ін.

Чутлива до найменшого подиху часу, Кобринська не залишала поза увагою й зародження в Україні нових літературних напрямів, зокрема символізму. У трьох книжках альманаху «Наша доля» вона опублікувала кілька творів, написаних у модерному стилі, – «Душа», «Омек», «Св. Миколай», «Блудний метеор», «Du bist die Ruhe» («Будь спокійний»).

Учасники з'їзду українських письменників у Львові з нагоди 100-річчя виходу в світ «Енеїди» Котляревського (1898). Сидять у першому ряду: Михайло Павлик, Євгенія Ярошинська, *Наталія Кобринська*, Ольга Кобилянська, Сильвестр Лепкий, Андрій Чайковський, Кость Паньківський. Стоять у другому ряду: Іван Копач, Володимир Гнатюк, Осип Маковей, Михайло Грушевський, Іван Франко, Олександр Колесса, Богдан Лепкий. Стоять у третьому ряду: Іван Петрушевич, Філарет Колесса, Йосип Кишакевич, Іван Труш, Денис Лукіянович, Микола Івасюк.

Одним з найсильніших творів у доробку письменниці літературознавці називають казку «Брати», у якій йдеться про відродження української державності й глибокий сум за втратами українського народу, коли брат часто воював проти брата. Автор відтворила атмосферу могутнього національного злету, пробудження приспаної довголітньою неволею національної свідомості українців, ентузіазм військового духу.

Свої спостереження, міркування про індивідуальний стиль, художню умовність, народність літератури Кобринська висловила в низці літературно-критичних праць: «Промова на науковій академії в ювілей відродження русько-української літератури», «За кадилю Дениса Лукіяновича» (1898), «Про «Нору» Ібсена» (1900), «Август Стріндберг» (1901), «Символізм в народній поезії» (1905), «Філістер», «Подія з родинного життя» (1910). Її оцінки художніх явищ – об'єктивні, справедливі, виважені та високопрофесійні.

Творчості Кобринської на зламі століть характерні роздуми про реалізм, наполегливі пошуки. Вона брала участь у конференціях, урочистих святах з нагоди ювілейних дат діячів літератури і культури. Усі її зусилля були спрямовані на боротьбу за права жінок: *«Я по поводу феміністичної справи так собі багато людей наразила і так багато зношу неправди, що помимо цілої сили волі чую, що починаю духом падати, – писала Н. Кобринська до І. Нечуя-Левицького, – każde, проте, добре слово – то лік на рани душі, та ще коли з так компетентного джерела виходить, як від Вас, добродію».*

Наталія Кобринська померла 1910 року в Болехові, де й похована. На пам'ятнику викарбовано лаконічне прощання непересічної жінки: *«Мене вже серце не болить».* Мине ще багато десятиліть, а її так само згадуватимуть з пошаною й подякою, бо вона була не звичайною талановитою письменницею, а піонеркою жіночого визволення в Галичині.

Ольга ГОРАК,
бібліотекар відділу читального залу

У Львові на Кульпаркові (Франківський район) є вулиця Кобринської. Вона має форму хреста: починається від вулиці Боткіна і приблизно за 50 м від початку розгалужується у трьох напрямках: один з цих відтинків, що прямує на північ, завершується глухим кутом у кварталі між вулицями Боткіна, Шкрібляків та Граб'янки, другий, що прямує на схід, перетинається вулицею Граб'янки та долучається до вулиці Молдавської, третій відтинок, південний, перетинається вулицею Кобилиці та долучається до вулиці Ярослави Музики. Як і сусідні вулиці, вулиця виникла у 1950-х роках, мала назву Макарова, а на честь Наталії Кобринської її переіменували у 1992 році. Забудова вулиці – типова для цього району: одноповерхові конструктивістські будинки 1950-1960-х років.

ЛІТЕРАТУРА

Вибрані твори [Текст] / Наталія Кобринська; [упоряд., підгот. текстів, вступ. ст. й прим.: І. Денисюк, К. Кріль]. – Київ, 1980. – 446 с.

* * *

Книш І. Смолоскип у темряві: Наталія Кобринська й український жіночий рух [Текст] / І. Книш; авт. передм. О. Кисілевська. – Вінніпег, 1957. – 302 с.: іл.

Швець А. Жінка з хистом Аріадни: життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах [Текст] : монографія / А. Швець. – Львів, 2018. – 752 с.

* * *

Лемко І. 1243 вулиці Львова (1939-2009) [Текст] / І. Лемко, В. Михалик, Г. Бегляров. – Львів, 2009. – 528 с. – Зі змісту: [Про вулицю Н. Кобринської]. – С. 342.

ПРИЗНАЧЕНА СЛУЖИТИ НАУЦІ ТА ПРОКЛАДАТИ НОВИЙ ШЛЯХ ЖІНКАМ. *Софія КОВАЛЕВСЬКА*

«В історії людства до Ковалевської не було жінки, рівної їй за силою та своєрідністю математичного таланту».

Сергій ВАВІЛОВ

Ім'я Софії Ковалевської – видатного вченого-математика, механіка і астронома, першої в світі жінки – професора і академіка, обдарованої письменниці, публіцистки – символ щедрого таланту і яскравого, самобутнього характеру. Вона народилася 15 січня 1850 року в Москві, походила з українського шляхетського роду Корвин-Круковських. Батько був генералом, мати – онукою петербурзького академіка, астронома і донькою почесного академіка. Отож, вважається, що неймовірним здібностям в точних науках дівчина зобов'язана своїм предкам. З юних років Софія виховувалася в аристократичній школі і вдома. Займався з нею Йосип Малевич – викладач основ математики і геометрії.

З перших днів навчання у дівчинки у виявилися дивовижні математичні здібності. Те, що іншим вдавалося з великими труднощами, вона вважала дріб'язковим завданням. У спогадах Ковалевська описала один цікавий випадок, що викликав у неї інтерес до чисел. На дитячу кімнату у батьків не вистачило шпалер, тому

стіни в ній обклеїли аркушами з виданих у той час популярних лекцій Остроградського про інтегральне числення. Незрозумілі, таємничі формули на стінах дитячої кімнати привернули увагу маленької дівчинки, нерідко вона проводила перед ними години, намагаючись зрозуміти їх загадкове значення і навіть знайти той порядок, в якому аркуші повинні були йти один за одним.

Коли Софії виповнилось 11 років, під час зимового перебування родини у Петербурзі викладачем математики до неї запросили лейтенанта флоту О. Страннолюбського. Уже на перших заняттях викладача здивувало те, як швидко дівчинка засвоювала перші поняття з вищої математики (границі, похідна тощо), «начебто вона їх раніше знала». Софія пояснила: «У ту хвилину, коли ви пояснювали мені ці поняття, мені раптом пригадалося, що все це було написано в лекціях Остроградського, якими була обклеєна кімната, і саме поняття про границю здалося мені давно відомим».

При Маріїнській жіночій гімназії були відкриті педагогічні курси з природно-математичним відділенням, куди Софія і її сестра Анна горіли бажанням потрапити вчитися. Їх не зупиняло навіть те, що для цього необхідно було вступити у шлюб, оскільки незаміжніх туди не приймали. Тож щоб мати нагоду отримати освіту, 18-річна Софія фіктивно вийшла заміж за вченого-палеонтолога і видавця Володимира Ковалевського. Згодом їх союз став справжнім.

Доступ жінкам в Петербурзький університет був закритий, тому Ковалевські виїхали за кордон. У Берліні Софія відвідувала лекції знаменитих вчених Кірхгофа, Бунзена, Гельмгольца, індивідуально займалася у Карла Вейерштрасса, готувала роботи для отримання диплома доктора математики. 1874 року Софії Ковалевській присвоїли ступінь доктора філософії з відзнакою.

З вищим науковим званням у себе вдома Ковалевська могла сподіватися лише на посаду вчительки арифметики в молодших класах жіночої гімназії. На бажання викладати в Петербурзькому університеті Софія отримала відмову: «Ви – жінка, а в нас викладають лише чоловіки». Після відмови Ковалевські переїхали в родове помістя Полібіно. Софія хотіла стати зразковою дружиною,

народити дитину, ходити до театру. Вона перестала відповідати на листи професора Вейєрштрасса, тісно спілкувалася з літераторами і навіть написала роман «Приват-доцент».

Однак богемний спосіб життя вимагав чималих витрат, і тоді Софія запропонувала чоловікові зайнятися комерцією. Ковалевські побудували в Петербурзі кілька багатопверхових будинків для винаймання, взяли участь у виданні нової газети. Друзі пророчили їм чудове майбутнє, а їхню доньку вважали багатою спадкоємицею. Але Ковалевський виявився поганим комерсантом – незабаром все їхнє майно перейшло кредиторам.

Покинувши чоловіка, який перестав цікавитися проблемами сім'ї і займатися наукою, залишивши доньку на опіку друзів, Софія поїхала до Берліна. Професор Вейєрштрасс радо зустрів Ковалевську: «У мене для тебе нове завдання, за яке не беруться видатні математики. Впевнений, завдання тобі під силу». Були потрібні гроші для життя, і завдяки клопотанню науковців Софія Ковалевська почала читати курс лекцій в Стокгольмському університеті. Вона забрала з Росії доньку і переїхала до Швеції. Володимир Ковалевський, оголошений банкрутом, наклав на себе руки.

Водночас з читанням лекцій в університеті Ковалевська наполегливо проводила дослідження, найважливіші з яких – про теорію обертання твердого тіла. Світову славу Ковалевській принесла фундаментальна праця «Обертання твердого тіла навколо нерухомої точки». Ковалевська відкрила третій класичний випадок розв'язання задачі про обертання твердого тіла навколо нерухомої точки. Вона довела існування аналітичного рішення задачі Коші (нині вона називається теорема Коші-Ковалевської) для систем диференціальних рівнянь з частинними похідними, досліджувала завдання Лапласа про рівновагу кільця Сатурна, отримала друге наближення. Вирішила завдання щодо приведення деякого класу абелевих інтегралів третього рангу до еліптичних інтегралів. Працювала також в галузі теорії потенціалу, математичної фізики, небесної механіки.

За роботу в галузі обертання твердого тіла у 1888 році Ковалевська отримала премію Бордена. Нарешті прийшла слава, її

талантом захоплювалися, але в «пристойні доми» не запрошували, професори не знайомили зі своїми дружинами...

Як письменниця Софія Ковалевська відома мало. Проте з-під її пера вийшло кілька повістей, серед яких «Спогади про Джордже Еліота», «Спогади дитинства», «Сім'я Воронцових». У них викладено сміливі погляди на соціальний устрій, на роль у ньому жінки. Особливо цікавий твір «Боротьба за щастя. Дві паралельні драми». Він написаний у співпраці зі шведською письменницею Леффер Едгрєн. Автори намагалися показати долю і розвиток подій одних і тих самих людей з двох протилежних точок зору – «як воно було» і «як воно могло бути». В основі твору – наукова ідея, яка полягає в тому, що всі вчинки людей заздалегідь визначені, але водночас можуть виникати такі моменти в житті, коли з'являються різні можливості для тих чи інших дій, і тоді вже життя складається по-різному, відповідно до того, який шлях хто обере. Свою гіпотезу Ковалевська заснувала на роботі А. Пуанкаре, за якою інтеграли диференціальних рівнянь є безперервними кривими лініями, які розгалужуються в ізольованих точках, але тут все робиться невизначено і не можна передбачити, за яким з розгалужень протікатиме далі явище. У головній героїні Алісі Ковалевська змалювала себе.

Але література не могла замінити математику. І в той час, коли відчай вже був на порозі, з Петербурга прийшла звістка, що в академії звільнилося місце на кафедрі математики. Софія помчала в Петербург з надією отримати це місце, але ніхто навіть не думав розглядати її кандидатуру. Їй навіть заборонили бути присутньою на засіданнях. Довелося повернутися до Стокгольма з нічим. У дорозі Ковалевська захворіла на запалення легень. Хвороба виявилася смертельною: 10 лютого 1891 року, у 41 рік, видатної жінки не стало... Відспівували Софію Ковалевську в Свято-Преображенському храмі – найстарішій російській православній церкві в Західній Європі, а жалобний катафалк до Північного кладовища Стокгольма проводжали тисячі шведів. Телеграми і вінки надходили з усієї Європи, шведські газети надрукували жалобні некрологи. У 1896 р. російські жінки на кошти,

зібрані комітетом Вищих жіночих курсів та іншими організаціями, встановили на могилі Софії Ковалевської в Стокгольмі пам'ятник з чорного граніту. Проте на батьківщині її заслуг ще довго не визнавали.

Ольга ГОРАК,
бібліотекар відділу читального залу

Вулиця, яка з 1946 року носить ім'я Софії Ковалевської, у Львові з'явилася більш ніж сторіччя тому. Її запланували як продовження давньої вулиці Пястів (нині – вул. Лобачевського), вона мала виходити на вулицю Святого Мартіна (вул. Жовківська). Свою первісну назву отримала на честь магнатської родини Любомирських, яка володіла навколишньою землею, ливарнею і фабрикою машин, що прилягала до парного боку вулиці. Її продукцію досі можна побачити на вулицях Львова – це люки. Власники хотіли бачити свою вулицю ошатною, вона забудована чиншовими (прибутковими) комфортними будинками. На більшості з них залишилися відбитки епохи. Наприклад, триповерхова будівля № 3 була зведена у 1914 році у стилі раціональної постсецесії з характерним для неї декором. Будинок має деякі ознаки недовершеності, на відміну від сусідніх, має дерев'яну браму. Перешкодив початок Першої світової війни і, можливо, заборгованість власників, бо вже в 1916 році власником став Іпотечний банк. У роки нацистської окупації вулицю перейменували на вулицю Зеленевського (Зеленевскігассе), на честь наступного власника фабрики. Вулиця є однією з найкоротших, має лише 90 метрів.

ЛІТЕРАТУРА

Василенко О. Софія Ковалевська [Текст] / О. Василенко // Жінки й математика. Серенада математиці-4 / О. Василенко. – Харків, 2013. – С. 86-95.

Граціанська Л. Життя, віддане науці. Видатний російський математик С. В. Ковалевська [Текст] / Л. Граціанська. – Київ, 1966. – 45 с.

* * *

Лемко І. 1243 вулиці Львова (1939-2009) [Текст] / І. Лемко, В. Михалик, Г. Бегляров. – Львів, 2009. – 528 с. – Зі змісту: [Про вулицю С. Ковалевської]. – С. 485.

ГРОМАДСЬКА ДІЯЧКА ТА МЕЦЕНАТКА

Єлизавета МИЛОРАДОВИЧ

Однією з неординарних постатей в історії України є Єлизавета Милорадович з роду Скоропадських. Ця жінка зробила для України так багато добра, що заслуговує на вдячну пам'ять українців.

Єлизавета Скоропадська народилася 12 січня 1832 р. у родовому маєтку Скоропадських – славнозвісній Качанівці Борзнянського повіту Чернігівської губернії (нині – Ічнянський район Чернігівської області).

Родина матері (Тарновських) була відома філантропічною, меценатською та просвітницькою діяльністю. Батько Іван Михайлович Скоропадський належав до лінії генерального бунчужного Василя Скоропадського, рідного брата гетьмана Івана Скоропадського. У спогадах про дитинство Єлизавета із захопленням і любов'ю писала про свого батька як про людину широкого горизонту, він цікавився політикою, читав кількома мовами, коштами підтримував роботу шкіл та гімназій. У домі була чимала колекція живопису. Стіни прикрашали портрети гетьманів, на почесному місці були портрет Івана Мазепи та легендарного народного героя козака Мамаю. Батько товаришував з мистецькою елітою. У садибі постійно лунала музика. Звісно, що така атмосфера була привабливою для місцевого шляхетського товариства і не тільки: серед гостей маєтку

були і визначні діячі Григорій Галаган, Василь Тарновський, Тарас Шевченко. У такій атмосфері дівчина провела дитинство і юність.

17-річною Єлизавета вийшла заміж за майже на тридцять років старшого за неї графа Лева Милорадовича, власника великих маєтків на Полтавщині, Чернігівщині й Катеринославщині. У своїх листах вона завжди називала його «дідом». З переїздом сім'ї до Полтави Єлизавета занурилася в громадсько-культурне життя. Будинок подружжя на вулиці Остроградського, 3 (нині там гімназія № 6) став справжнім «українським салоном», осередком культурного життя полтавської громади. Єлизавета познайомилася з гуртом українських патріотів, на чолі якого стояв колишній член Кирило-Мефодіївського братства, викладач Полтавського кадетського корпусу Дмитро Пильчиков. Громадський діяч, історик та письменник Олександр Кониський писав: *«Природний національний інстинкт Єлизавети розвинувся до високого ступеня свідомості, і вона стала великою патріоткою. Єлизавета Іванівна пристала до української громади на полі культурно-національним, і її господа була справжнім салоном у Полтаві»*.

У Милорадовичів народилися донька Олександра та син Григорій, проте донька померла ще маленькою. У щоденнику Єлизавети зберігся запис, що смерть Олександри розбила всі її надії і підірвала кохання до чоловіка. Відтоді благодійництво стало основним змістом її життя. Так з'явилися недільні школи, ставилися українські любительські спектаклі. В «Автобіографії» Олена Пчілка писала: *«Пані Милорадович, відома Полтавка, котра займається у Полтаві аматорським театром, попросила мене написати щонебудь для невеликої сцени, тільки аби свіженьке, веселеньке і не важке для постановки на сцені»*. Саме за таких умов О. Пчілка створила комедію «Сужена – не огуджена».

Про благодійну діяльність писали «Полтавские губернские ведомости»: *«Уже другий рік ідуть бойові дії в Криму. До полтавського шпиталю прибувають поранені солдати, в деяких сім'ях полтавці оплакують втрату дорогих рідних. У ці нелегкі часи*

жінки-активістки: 22-х річна пані Милорадович, С. Позен та інші створили групу, яка добровільно організувала благодійні заходи, кошти від яких передавалися пораненим воїнам та родинам, чії годувальники загинули на фронті».

Єлизавета Милорадович була палкою поборницею рідної, української мови. Щедрими пожертвами вона підтримувала українські видання, недільні школи, гімназію у Полтаві. Власним коштом заснувала школу у с. Рибцях під Полтавою, організувала народну бібліотеку. Її з повагою називали гетьманшею і не лише через шляхетне походження. Є припущення, що спадкоємиця славного роду сміливо мріяла про відродження гетьманства. Її мрію втілив племінник Павло Скоропадський, який увійшов в історію як останній гетьман України. А от жандармське управління, місцева влада, зокрема губернатор Волков, її дещо «недолюбливали».

Після заборони видань українською мовою у Російській імперії (Валуєвський указ 1863 року) Єлизавета Милорадович пожертвувала гроші на розвиток українського руху в Галичині, де виникли сприятливі умови для розгортання культурно-просвітницької роботи, зокрема, на товариство «Просвіта» та журнал «Правда». Разом з цукрозаводчиком Василем Симиренком відіграла головну роль у фінансуванні Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) у Львові, яке постало у 1873 році зусиллями П. Куліша, О. Кониського, М. Драгоманова, – внесла 20 тисяч австрійських крон, значна частина яких пішла на створення української друкарні. Робота НТШ посприяла не лише розвитку української науки і літератури, але й єднанню діячів культури і науки західних і східних українських земель.

З 1878 року і до кінця життя Єлизавета Милорадович очолювала благодійне товариство у Полтаві, щедро обдаровувала його грошима. Композитор Модест Мусоргський, який влітку 1879 року відвідав Полтаву, назвав її маєток місцевим центром культури, а господиню – *«серйозно освіченою, люблячою, європейкою до кінчиків нігтів і спокійною, витонченою розумницею».*

Померла Єлизавета Милорадович 27 лютого 1890 року раптово, уві сні. До цвинтаря Хрестовоздвиженського монастиря у Полтаві її труну супроводжувала велелюдна процесія: українці шанували свою благодійницю.

Ольга ВАХУЛА,
завідувач відділу читального залу

У Личаківському районі Львова вулиці Винниківську і Дріжджову з'єднує вулиця, яка з 1958 називалася Власна. У 1993 році її перейменували на честь Єлизавети Милорадович. Забудова вулиці – конструктивізм 1930-1960-х років, у 2000-х роках постали нові будинки.

ЛІТЕРАТУРА

Томазов В. Милорадовичі – козацько-старшинський, згодом – дворянський і графський рід [Текст] / В. Томазов // Енциклопедія історії України: у 10 т. – Київ, 2009. – Т. 6. – С. 660-662.

* * *

Галушко К. Українська Держава – жорстокі уроки. Павло Скоропадський. Погляд через 100 років [Текст] / К. Галушко. – Харків, 2018. – 336 с. – Зі змісту: [Про Є. Милорадович]. – С. 91.

Михайлова О. Павло Скоропадський: «Крім негідників, усі підуть за мною» [Текст] / О. Михайлова. – Київ, 2018. – 368 с. – Зі змісту: [Про Є. Милорадович]. – С. 45-47.

Савченко В. Павло Скоропадський – останній гетьман України [Текст] / В. Савченко. – Харків, 2008. – 380 с. — Зі змісту: [Про Є. Милорадович]. – С. 11.

Слабошпицький М. Українські меценати [Текст] : нариси з історії української культури / М. Слабошпицький. – Київ, 2006. – 416 с. – Зі змісту: [Про Є. Милорадович]. – С. 120-123.

* * *

Лемко І. 1243 вулиці Львова (1939-2009) [Текст] / І. Лемко, В. Михалик, Г. Бегляров. – Львів, 2009. – 528 с. – Зі змісту: [Про вулицю Є. Милорадович]. – С. 240.

ФІЛОЛОГИНЯ-СЛАВІСТКА *Марія МУНДЯК*

Марія-Ірина Мундяк і Михайло Мольнар. Братислава, 1956 р.

Марія-Ірина Мундяк – українська філологиня-славістка, літературознавиця. Народилася 20 березня 1928 року у Львові. У 1950 році закінчила Львівський держуніверситет ім. Івана Франка. Як науковий співробітник Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові займалася україно-чеськими літературними зв'язками. Робота познайомила з аспірантом-україністом з Чехословаччини Михайлом Мольнаром, який навчався в Києві. Згодом молодих людей пов'язали не тільки спільні наукові інтереси, а й почуття: влітку 1957 року вони одружилися. Марія Вальо, бібліограф, бібліографознавець, книгознавець, літературознавець, дійсний член НТШ, на їхньому весіллі була першою дружкою. Згодом вона упорядкувала бібліографічний покажчик праць М. Мундяк – зробила все, щоб ім'я її подруги і колеги, яка так рано пішла з життя, не забули. Марія Мундяк в інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР у Києві захистила кандидатську дисертацію на тему «Оповідання і повісті І. Франка на сільську тематику як твори критичного реалізму» (1954). Вона – автор розвідки «Оповідання і повісті Івана Франка з селянського життя як твори критичного реалізму» (1956), статей «Принципи реалізму і тенденційності літератури в естетичних

поглядах Степана Тудора», «Ранні оповідання Олеся Гончара», «Франтішек Ржегорж і Україна». Така маловивчена тема, як «Франко і слов'янський світ», була в центрі наукових зацікавлень Марії Мундяк. У травні 1956 року в Пряшеві відбувалася представницька міжнародна наукова конференція «З історії чехословацько-українських взаємин», присвячена 100-літтю від дня народження Івана Франка. У її роботі взяли участь 32 науковці, між ними двоє з України – Євген Кирилюк із Києва та Марія Мундяк, Пряшівщину представляла Олена Рудловчак, Чехію – 13 науковців, серед них особисті друзі Івана Франка Франтішек Главачек, Людвік Куба та Іван Панькевич. Як наслідок, було видано майже 700-сторінкову збірку статей і листів «Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками». Її впорядкували Марія Мундяк і Михайло Мольнар. Книга побачила світ словацькою і чеською мовами у 1957 році, українською – у 1959 році. Крім того, значне місце в дослідженнях Марії посідала діяльність друга І. Франка чеського етнографа Франтішека Ржегоржа.

Марія-Ірина Мундяк-Мольнар померла 1 жовтня 1958 року. Свій останній притулок знайшла на нині закритому кладовищі Левандівки у Львові. Їй було лише 30 років.

Олена ЛЕТУНОВА,
бібліотекар відділу читального залу

Іменем Марії Мундяк на Левандівці (Залізничний район) названо вуличку, яка до 1957 року називалася Новосільною. Вона є бічною від вулиці Калнишевського і паралельною до вулиці Блажкевич. Забудова 1960-х років, вулиця має ґрунтове покриття, без хідників.

ЛІТЕРАТУРА

Вальо М. Марія Мундяк-Мольнар – дослідниця українсько-чеських та українсько-словацьких літературних взаємин [Текст] / Марія Вальо // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 1996. – Вип. 48. – С. 90-96.

Марія Миколаївна Мольнар-Мундяк (1928-1958) [Текст] : бібліогр. покажч. / ЛНБ б-ка ім. В. Стефаника; упоряд. Марія Вальо; відп. ред. Є. Стасюк. – Львів, 1983. – 28 с.

* * *

Лемко І. 1243 вулиці Львова (1939-2009) [Текст] / І. Лемко, В. Михалик, Г. Бегляров. – Львів, 2009. – 528 с. – Зі змісту: [Про вулицю М. Мундяк]. – С. 391.